

Område av riksintresse för friluftsliv i Östergötlands län

Sommen

Förord

Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att göra en översyn av vilka områden som bedöms vara av riksintresse för friluftslivet enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

Länssstyrelserna har med anledning av detta fått i uppdrag att lämna underlag till Naturvårdsverket med översiktliga bedömningar av nuvarande och eventuellt tillkommande områden som kan vara av riksintresse för friluftslivet. Till grund för Länssstyrelsens arbete ligger riktlinjer som har tagits fram av Naturvårdsverket i samråd med Havs- och vattenmyndigheten. En del av arbetet har genomförts inom ett projekt för att utveckla befintliga och ta fram nya planeringsunderlag som ska fungera som stöd för planering av landsbygdsutveckling i strandnära lägen i Östergötland.

Denna rapport har tagits fram av Länssstyrelsen i Östergötland och beskriver riksintresseområdet Sommen vilket utgör en del av Östergötlands läns redovisning till Naturvårdsverket.

Länssstyrelsen har inhämtat synpunkter på arbetet med översynen genom en remiss till samtliga av länets kommuner samt till föreningar, vattenråd, jord- och vattenägarförbund m.fl.

Claes Svedlindh
Naturvårdsdirektör

Linnea Holmstrand
Biolog

Innehållsförteckning

NAMN OCH DATUM	4
OMRÅDESNUMMER OCH OMRÅDESNAMN	4
RIKSINTRESSET BERÖR FLERA KOMMUNER.....	4
AREA.....	4
HUVUDKRITERIER.....	4
STÖDKRITERIER.....	4
FRILUFTSAKTIVITETER.....	5
SAMMANFATTNING AV OMRÅDETS VÄRDEN	5
FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR BEVARANDE OCH UTVECKLING AV OMRÅDETS VÄRDEN	5
FYSISK PLANERING OCH BEFINTLIGA SKYDD (MILJÖBALKEN).....	6
OMRÅDETS HUVUDDRAG.....	6
OMRÅDETS AVGRÄNSNING.....	8
ANDRA RIKSINTRESSEN SOM BERÖRS	9
REFERENSER OCH ÖVRIGT UNDERLAG	9
KARTA.....	10

Namn och datum

Värdebeskrivningen har tagits fram av representanter för Naturvårdsenheten och Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen i Östergötlands län samt representanter från Länsstyrelsen i Jönköpings län. Arbetsgruppen vid Länsstyrelsen i Östergötland har bestått av biolog Linnea Holmstrand, samhällsplanerare Carolina Olsson, strandsskyddssamordnare Emma Hagström, biolog Jens Johannesson och biolog Lisa Johansson. Från Länsstyrelsen i Jönköpings län har Karin von Zweigbergk, Miljö- och samhällsbyggnadsavdelningen, och Henrik Gustafsson, Naturavdelningen, deltagit.

Februari 2014

Områdesnummer och områdesnamn

FE 02 Sommen

Riksintresset berör flera kommuner

Riksintresset berör Boxholms kommun (0560), Kinda kommun (0513) och Ydre kommun (0512) i Östergötlands län samt Tranås kommun i Jönköpings län.

Area

17 542 ha (inom Östergötlands län)

Huvudkriterier

- Område med särskilt goda förutsättningar för berikande upplevelser i naturmiljöer.
- Område med särskilt goda förutsättningar för friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser.
- Område med särskilt goda förutsättningar för vattenknutna friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser.

Stödkriterier

- i huvudsak frånvaro av hinder för områdets användning för friluftssändamål, t.ex. inga eller små inskränkningar i allemansrätten
- möjlighet att komma till och in i området samt vistas i eller i anslutning till området
- förekomst av brukningsvägar, stigar m.m.
- att det finns markerade leder och informationsskyltar
- förekomst av anläggningar eller service, såsom toalett, sopsortering, parkering, eldstäder, lägerplatser, vindskydd o.s.v.
- naturvärden som kan bestå även vid ökad besöksfrekvens
- tålighet mot slitage i de delar som förväntas bli intensivt utnyttjade
- särskilt goda förutsättningar att bedriva vattenanknutna friluftaktiviteter
- bra vattenkvalitet, lämpliga stränder och bottenar
- att området har sällsynta växter och djur
- artrikedom
- intresseväckande naturvärden i form av en näringsfattig klarvattensjö med en särpräglad och mycket värdefull fisk- och fågelfauna samt ett landskap som uppvisar en storslagen och sällsynt vacker sydsvensk naturtyp.

Friluftaktiviteter

Exempel på friluftaktiviteter är natur- och kulturupplevelser, vandring, strövande, promenader, skid- och skridskoåkning, terrängcykling, bad, båtliv, kanot, vindsurfing, fritidsfiske, löpning, geocaching, fågelskådning, ridning och övernattnings/tältning.

Sammanfattning av områdets värden

Sommens och dess närområde är en utomordentligt värdefull och skyddsvärd naturmiljö som på flera sätt är unik. Dess främsta värde är sjöns klara vatten och den höga kvaliteten. Detta ligger i sin tur till grund för det värde sjön tillskrivs för friluftsliv, rekreation och turism samt naturvärden. Som en djup och näringsfattig klarvattensjö har Sommen goda förutsättningar som livsmiljö för en särpräglad och mycket värdefull fisk- och fågelfauna. Även landskapet som omger sjön uppvisar en storslagen och sällsynt vacker sydsvensk naturtyp med ett artrikt växtliv på grund av de omväxlande terräng- och näringsförhållandena. Sommen är känd både inom och utanför Sverige för sitt klara vatten och intressanta fiske. Ett flertal anordningar för friluftslivet finns i området. Populära friluftaktiviteter är båtliv, bad, paddling, långfärdsskridskoåkning och fiske. Flera olika vandrings- och cykelleder går runt sjön och en ångbåt trafikerar sjön sommartid. Flera naturreservat ligger i och vid Sommen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling av områdets värden

Natur- och kulturlandskapet i och kring sjön Sommen utgör en grundläggande förutsättning för rekreation, friluftsliv och turism då många objekt eller miljöer fungerar som utflyktmål eller sevärdheter. Detta rör sig om odlingslandskapets ängs- och hagmarker, enskilda objekt såsom byggnader och unika trädbestånd men även större sammanhängande skogsområden och andra områden av ekologiskt värde. Den i många avseenden rika och speciella flora och fauna som finns i och kring Sommen har därför stor betydelse och ett särskilt bevarandevärde för friluftslivet kring sjön.

Åtgärder som behövs för att bevara områdets värden för friluftslivet innefattar därför bl.a. att områdets karaktär med möjligheter till båtliv, fiske, bad m.m. bibehålls. Stränderna behöver hållas allemansrättsligt tillgängliga och fisket bedrivs på ett långsiktigt hållbart sätt. Vattenkvaliteten behöver bevaras och fågelskyddsområdena respekteras. Fortsatt underhåll och skötsel av naturreservaten enligt skötselplaner är viktigt liksom fortsatt underhåll och tillgång till befintliga badplatser, båtrampar, vandringsleder mm även utanför skyddade områden. Åtgärder enligt fiskevårdsplan bör genomföras och fiskevårdsplanen behöver återkommande ses över och hållas uppdaterad. Genom ökad information skulle problem med t.ex. nedskräpning och eldning på klippvallar kunna minska i området. Många som söker sig ut på Sommen gör det på grund av att de har möjlighet att uppleva tystnaden och det omgivande landskapet. Därför är det viktigt att eventuella framtida byggnationer, anläggningar och verksamheter anpassas till landskapet exempelvis vad gäller skala, volym och placering.

Åtgärder, verksamheter och andra intressen som påtagligt kan skada områdets värden bedöms bl.a. vara

- Verksamheter som enskilt eller kumulativt kraftigt försämrar vattenkvaliteten på ett sätt som negativt påverkar fisket eller badmöjligheterna.
- Exploateringar som begränsar allmänhetens tillträde till stränder.

- Försvårande av allmänhetens tillträde till området genom t.ex. barriärskapande verksamheter.
- Bulleralstrande verksamheter eller negativ visuell påverkan som påtagligt stör upplevelsevärdena.
- Ändrad markanvändning som enskilt eller kumulativt kraftigt försämrar upplevelsen av området.

Påtaglig skada handlar om åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan på det aktuella intresset eller som tillfälligt kan ha mycket stor negativ påverkan på detta. Det handlar även om åtgärder som kumulativt kan ha en mycket stor negativ inverkan.

Potentialen att utveckla områdets förutsättningar för turism och friluftsliv är goda. Stora möjligheter finns bl.a. att förbättra informationen och utveckling av friluftsanordningar. Genom att t.ex. utveckla samverkansformerna mellan berörda kommuner och Länsstyrelser skulle områdets värde och förutsättningarna för friluftsliv i området kunna öka.

Friluftsinriktade/anpassade byggnationer, anläggningar och verksamheter som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas.

Fysisk planering och befintliga skydd (Miljöbalken)

- Utökat strandskydd gäller för Sommen och varierar mellan 100-300 m.
- Sommen ingår i Sommens fiskevårdsområde. Det finns fredningsområden och fredningstider för öring och röding. Även fångstbegränsningar, bestämmelser om minimimått och förbjudna fiskesätt.
- För att skydda Sommens känsliga fågelfauna har 12 fågelskyddsområden upprättats. I dessa råder förbud att komma närmare området än 100 m, såväl från land som från vatten, under perioden 1 april - 10 juli.
- Vattenskyddsområde för Malexander och Boxholm, Hester.
- Inom området finns för närvarande fem områden som är utpekade som Natura 2000-områden och som ingår i EU:s nätverk med värdefulla naturområden; Rosebo, Ivranäs, Rocks mosse, Sjövik och Bjältnäs.
- Inom området finns för närvarande nio naturreservat som helt eller delvis ingår i riksintresset; Torpön, Vassviksberget, Nästången, Rocks mosse, Sjövik, Sommenäs, Ivranäs, Romanäs och Bjältnäs. Dessutom har Boxholms skogar upprättat ett reservat i Sjöarp, Svensbo lövskog, på Torpön.
- Inom området finns flera naturvårdsavtal och biotopskyddsområden.
- Inom området finns ett antal detaljplaner och det finns antagna översiktsplaner för Boxholm, Kinda och Ydre kommuner.

Områdets huvuddrag

I Sommen finns över 300 öar av varierande storlek, vilket ger sjön karaktären av ett skärgårdslandskap. Sjön är uppdelad på ett flertal fjärdar och vikar och omges av ett omväxlande landskap med småskaligt jord- och skogsbruk och gles bebyggelse. Det omgivande landskapets särpräglighet har gett bygden kring Sommen dess höga natur- och kulturvärden. Närmast intill sjön är den dominerande markanvändningen skogsbruk och sjön inramas till stor del av barrskog. På Asby udde, Svensbo lövskog och en del andra

ställen ersätts barrskogsområdena av öppna och lövrika odlingslandskap.

Jordbrukslandskapets utseende kring Sommen är en följd av inlandsisens avsättningar av finkornigt material som är mycket bördigt. Detta ledde till att marken i dessa områden uppodlades i ett tidigt skede. Idag är all bördig mark runt sjön i princip tagen i anspråk och är uppodlad. Människan bosatte sig tidigt kring sjön vilket flera gravfynd och offerplatser minner om.

De omväxlande terräng- och näringsförhållandena i landskapet kring sjön ger upphov till en storslagen och sällsynt vacker sydsvensk naturtyp med ett artrikt växtliv. I de vanligt förekommande och många gånger näringsrika rasbranterna kring sjön återfinns ofta lövskog, inte ovanligt med ett inslag av ädellöv. Från flera platser utmed sjön har man en storslagen utsikt över Sommenlandskapet. Bland Sommens brantberg kan nämnas Svalberget och Bodaberget som är välbesökta och populära utsiktspunkter och picknickplatser. Nordost om Norra Vi ligger Kungabordet som erbjuder en fantastisk utsikt över hela Norra Vi fjärden och på Torpön, Börshults utsiktsplats, som ger en utsikt över stora delar av sjön mot Malexander och Färjeläget.

Tillgängligheten till området är mycket varierande. Stora delar av sjön Sommen med omnejd kan betraktas som otillgänglig, då vägstandarden är låg och terrängen kuperad och svårframkomlig. De större vägar som genomkorsar området följer bara strandlinjen korta sträckor.

Som helhet betraktad är Sommen en näringsfattig sjö. Sommens fiskfauna omfattas av cirka 20 arter. Den utan tvekan intressantaste av dessa är rödingen - en relik form sedan istiden. De största exemplaren har vägt omkring 10 kg. Rödingen är stationär och återkommer i regel år efter år till samma lekplatser. En annan intressant fiskart i Sommen är insjööring. Bland övriga fiskarter kan nämnas siklöja ("sommarsörming"), sik, nors samt sten- eller bergsimpa.

Sommens karaktärsfåglar är fiskgjuse och storlom. Till sjöns fågelfauna hör också havsörn, gråtrut, småskrake, gräsand, storkrake, drillsnäppa, lärkfalk, fiskmå och fisktärna liksom en hägerkoloni. På några platser utmed Sommens stränder påträffas framträdande bergbranter som är historiska häckningsplatser för både pilgrimsfalk och berggurv.

Sommen och dess omgivning erbjuder mycket goda möjligheter till rekreation och friluftsliv. Många människor upplever Sommen genom bl.a. bad, fiske, paddling, båtliv eller skridskofärder. Flera olika vandrings- och cykelleder går även runt sjön. Sommen och dess omgivning kan även erbjuda olika former av upplevelseturism såsom fiske, ridning och hantverk. Många av de som söker sig ut på Sommen och i naturen gör detta på grund av att de har möjlighet att uppleva tystnaden och det orörda landskapet.

Området kring sjön Sommen genomkorsas av tre större vandringsleder; Östgötaleden, Holavedsleden samt Vättern-Sommenleden som även fungerar som cykelled och erbjuder på så vis tillgång till attraktiva natur- och kulturområden. På några ställen vid sjön finns, i anslutning till Östgötaleden, vindskydd uppsatta.

Bad är en av de främsta aktiviteterna i Sommen under sommarmånaderna.

Strandkanterna är på några platser sandiga och grunda, men det finns även branta och bergiga stränder som är vackra och storslagna. Av störst betydelse har de tätortsnära och lättillgängliga badplatserna i sjön. Bland de större allmänna badplatserna i sjön kan nämnas Hätte i Tranås, Skoboviken, Sommens samhälle, Blåvik, Malexander, Torpa och

Norra Vi. Dessa är avgränsade för båttrafik och badplatsen vid Hätte är handikappanpassad med bl.a. ramp ner i vattnet.

Sjön med alla sina vikar, fjärdar och otaliga öar är attraktiv för båtliv då den kan erbjuda platser för strandhugg och ankring med stora variationer. Båtlivet i sjön är därför intensivt och båtbeståndet relativt stort. Sommens mest frekventerade och attraktiva områden finns i Smalsjön, Somviksfjärden, Boxholmsfjärden och Svanasjön, men även St. Klövön, Borgen och dess närområde liksom Sandbäckaöar och Brandsnäsklippor tillhör de mer välbesökta. Större hamnanläggningar för fritidsbåtar finns i Andersbo, Blåvik, Malexander, Norra Vi, Seglarvik - Tranås, Näckström - Tranås, Inre hamnen - Tranås samt i Sommens samhälle. Uthyrningsverksamhet av fritidsbåtar och kanoter förekommer endast i mindre omfattning.

Sjön har genom åren trafikerats av åtskilliga ångbåtar, varav en fortfarande finns kvar, den gamla vedeldade Boxholm II, som gått på sjön sedan 1904. Sommartid finns många olika turer att välja på.

Sommen erbjuder stora möjligheter för fritids- och sportfiske. Sjöns varierande karaktär och det stora utbudet av fiskbara arter, ger ett varierat fiske oavsett om det bedrivs från land, båt eller is. Runt sjön finns flera båtramper och tömningsstationer för båttoaletter.

Torpön är den största ön i Sommen. Torpöns Färjeläge ligger på norra udden av Torpön och är ett populärt utflyktsmål som blivit ett centrum för hela Sommenbygden. Norrifrån nås Torpön med linfärjan ”Viktoria” som kör över sundet till Torpön under sommarhalvåret. I söder är Torpön förbunden med fastlandet via en bro. Torpön har en storslagen natur. En vandringsled går runt hela ön, med många fina naturupplevelser. Leden är totalt ca 30 km, men det går bra att ansluta på flera ställen för kortare vandringar. I direkt anslutning till färjeläget finns en handikappanpassad gångstig som med sina 350 meter visar en mycket vacker sida av Sommen. I Torpöns färjeläger finns bl.a. gästhamn, restaurang, camping, stuguthyrning, båtmack och sommarlanthandel. Från Torpöns färjeläger kan man ta en tur ut på sjön med elbåten ”Elin af Torpön”. Det finns även möjlighet att hyra kajak, kanot, roddbåt och motorbåt. Andra aktiviteter på Torpön är spela boule, klättra höghöjdsbana, hyra elcykel, rida och bada. Campingplatser i anslutning till Sommen finns även i Malexander, Sommen, Tranås (Hätte) och Norra Vi.

Naturum Sommen ligger också vid Torpöns Färjeläge. Här presenteras sjön Sommens natur och kultur - förr - nu - i framtiden. Det finns ett akvarium med många av sjöns fiskarter, en topografisk modell av sjön och pekdatare med en stor mängd information som ger en god bild av sjön Sommen. Största utställningsföremålet är den 25 m långa och 5 m breda 80 år gamla vedprämen, som ligger upplagd bredvid naturum. Hela byggnaden ligger ute över vattnet med bryggor runt om.

I anslutning till Sommen finns flera naturreservat som nyttjas för friluftaktiviteter och där det finns anordningar för friluftslivet.

Områdets avgränsning

Riksintresseområdet fortsätter in i Jönköpings län. I Östergötlands län avgränsas riksintresset av en 150 m bred zon från strandlinjen (efter topografiska kartan). Vid länsgränsen mot Jönköping har gränsen anpassats för att kunna kopplas ihop med den

del av riksintresset som ligger inom Jönköpings län. Gränsen har även justerats så att områden med särskilt höga friluftsvärden lagts till.

Om ett friluftsområde inom en tätort har riksintressanta friluftsvärden får avgöras från fall till fall. För att ett friluftsområde inom en tätort ska betraktas som en del av riksintresset för friluftslivet ska det ha en koppling till det som är riksintressant exempelvis ett grönstråk längs med ett vattenområde som är riksintressant. Friluftsområden som ligger insprängda bland bebyggelse har många gånger främst friluftsvärden på en lokal nivå och ska i sådana fall inte betraktas som riksintressanta.

Andra riksintressen som berörs

- Riksintresse för naturvård, Sommen NRO05031 (3 kap MB)
- Natura 2000-områden; Rosebo, Ivranäs, Rocks mosse, Sjövik och Bjälån (4 kap MB)
- Riksintresse för totalförsvär; influensområde luftrum (3 kap MB)

Referenser och övrigt underlag

Anna Sandhammar, Naturumföreståndare & samordnare för vattenråd Motala ström sydvästra.

Lars Fransson. Länsstyrelsen i Jönköpings län, Samhällsbyggnadsavdelningen. SpunS - Samlat program för ett uthålligt nyttjande av sjön Sommen, September 2001.

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2002, Fiskevårdsplan Sommen 2002, Meddelande 2002:52.

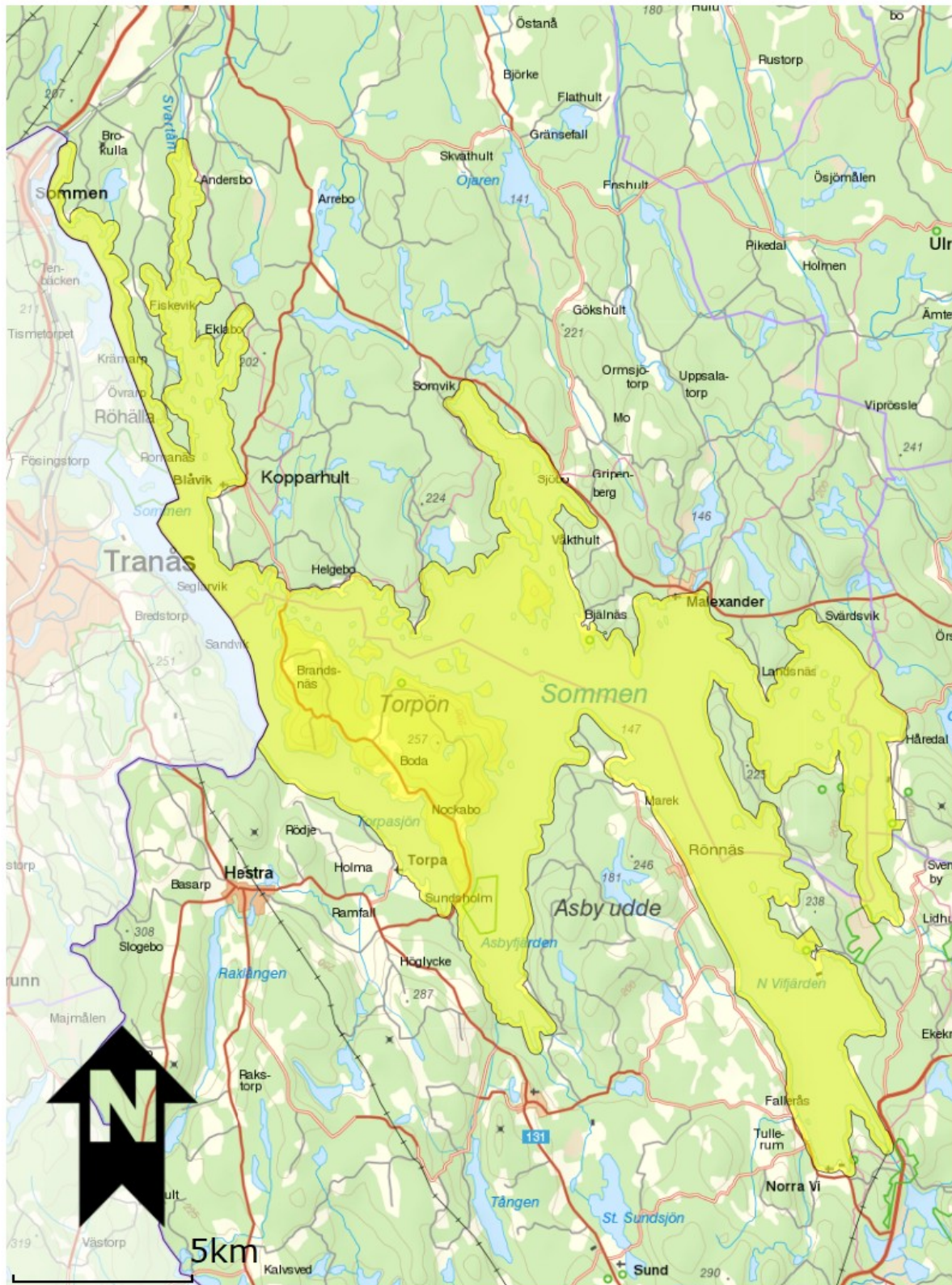
Länsstyrelsen Östergötland 2010. Friluftsliv i Östergötland – en regional kartläggning. Rapport 2010:14.

Länsstyrelsen i Östergötlands län 1991. Registerblad för område av riksintresse för friluftslivet, Sommen.

Länsstyrelsen Östergötlands, registerblad riksintressant naturmiljö NRO05031, Sommen.

Kommunala naturvårdsprogram.

Karta

© Länstypografin, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAA, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:134181